

CEM'İYYET-i SÜFİYYE

(جمعیت صوفیه)

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra
tarikat mensuplarının
İstanbul'da kurdukları cemiyet.

II. Meşrutiyet'ten sonra çeşitli din, mezhep ve tarikat mensupları dernekler kurarak, gazete ve mecmualar yayımlayarak aralarındaki bağları kuvvetlendirmenin yollarını aramışlardır. Kendilerini bu cereyanın içinde bulan sosyal gruplardan biri de tarikat mensuplarıdır.

Cem'iyet-i Süfiyye, Topkapı Tramvay caddesi Molla Gürânî Camii'nin karşısında kendine ait binada 1327'de (1911) faaliyete geçmiştir. Cemiyetin reisi Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi, ikinci reisi ise Kelâmî Dergâhı postnişini Esad (Erbiî) Efendi idi. Cemiyet nizamnamesinin birinci maddesinde kuruluş gayeleri şöyle sıralanmıştır: 1. Kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmek; 2. Tarikat ehlinin ahlakını güzelleştirmek, maddî ve mânevî gelişmesine hizmet etmek; 3. Tarikatların şan ve şerefine yakışmayan halleri önlemeye çalışmak; 4. Dervişlerin ihtiyaçlarını karşılamak. Nizamnamenin ikinci maddesinde cemiyetin siyasetle meşgul olmayacağı, üçüncü maddesinde de bütün dervişlerin cemiyetin tabii üyesi olduğu belirtilmiştir.

Cemiyetin yayın organı Mart 1327 (Mart 1911) tarihinde haftalık olarak yayımlanmaya başlanan *Tasavvuf* mecmuasıdır. Mecmuanın yöneticisi olan Şeyh Safvet (Yetkin) daha sonra cemiyetin ikinci reisi olmuştur. Belli aralıklarla cemiyetin merkez binasında verilen meslekî konferanslardan başka özellikle üzerinde durulan diğer konular şunlardır: 1. Başlangıçtan günümüze kadar tasavvufun bütün yönlerini ele alan bir tasavvuf tarihi hazırlamak; 2. Tasavvufu ilgili olarak yazılmış bütün eserleri içine alan geniş bir kütüphane kurmak. Ancak tasavvuf tarihi hazırlama konusunda bazı şahıslarla yazışmalar yapıldığı Mehmet Ali Aynî'nin bir yazısından (bk. *İntikad ve Mülâhazalar*, s. 186) anlaşılıyorsa da kurulması düşünülen kütüphane için girişilen faaliyetler hakkında yeterli bilgi yoktur.

1908'de Meşrutiyet'in ilânından hemen sonra Şeyh Nâilî Efendi tarafından kurulmaya çalışılan Cem'iyet-i Süfiyye-i İttihâdiyye'nin tarafını tutan *Muhibbân* mecmuası ile *Tasavvuf* mecmuası arasında zaman zaman tartışmalar olmuştur. *Muhibbân*, özellikle Şeyhülislâm Mû-

sâ Kâzım Efendi'nin tasavvufa karşı olduğunu söyleyerek onun Cem'iyet-i Süfiyye'ye başkan seçilmesini tenkit ederken *Tasavvuf* da Mûsâ Kâzım'ın ehl-i tarik olduğunu ve bazı tasavvufî eserler tercüme ettiğini yazmıştır. Diğer meşhur bir tartışma da Şeyh Safvet ile İzmirli İsmâil Hakkı arasında, tasavvuf kitaplarında yer alan hadislerin sıhhat derecesi konusunda cereyan etmiş, daha sonra tartışmanın sınırları tasavvufun birçok meselesini içine alacak biçimde genişlemiştir. Şeyh Safvet'in ikinci reis olduğu cemiyetin idare heyetinde, aynı zamanda Şâzelî hilâfetnâmesine sahip olan İsmâil Hakkı da üye olarak bulunmaktaydı. Bu ilmi tartışmalar daha sonra iki ayrı kitap halinde neşredilmiştir (İsmâil Hakkı İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, İstanbul 1341; Şeyh Safvet, *Tasavvufun Zaferleri*, İstanbul 1343).

Bu tartışmalardan anlaşıldığına göre devrin şeyhülislâmını kendilerine reis seçen Cem'iyet-i Süfiyye daha çok devletin resmî görüşü çerçevesinde faaliyet gösterirken *Muhibbân* grubu daha geniş ve daha serbest bir ortam aramaktaydı.

Sonraki yıllarda cemiyetin idare heyetinde görev alan bazı isimler şunlardır: Şeyh Osman Efendi, Şeyh Kutbüddin Efendi, Tevfik Efendi, Şeyh Abdülbâki Efendi, Şeyh Ali Efendi, Şevketî Efendi, Saîd Efendi, İzmirli İsmâil Hakkı Bey, Mahmud Bey, Kâtib-i Umûmî Nûrullah Bey, Muhasebeci Şeyh Sâdeddin Efendi. Cem'iyet-i Süfiyye'nin hangi tarihe kadar faaliyet gösterdiği tesbit edilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Ali Aynî, *İntikad ve Mülâhazalar*, İstanbul 1339, s. 186; İsmâil Hakkı İzmirli, *Hakkın Zaferleri*, İstanbul 1340; Şeyh Safvet, *Tasavvufun Zaferleri*, İstanbul 1343; *Türkiye Maarif Tarihi*, I, 229, 300; Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler*, İstanbul 1980, s. 250; a.m.f., "Cumhuriyet Öncesi Tasavvufî Yayın Organları ve Cemiyetler", *Hareket*, sy. 8, İstanbul 1979, s. 16-22; *Muhibbân*, İstanbul 1325-28 (muhtelif sayılar); *Tasavvuf*, İstanbul 1327-29 (muhtelif sayılar).

MUSTAFA KARA

CEM'İYYET-i
TEDRİSİYYE-i İSLÂMİYYE

(جمعیت تدریسیه اسلامیہ)

Yetim ve fakir müslüman
çocuklarını okutmak maksadıyla
1864'te kurulan,
1935'te Türk Okutma Kurumu,
1953'te Dârüşşafaka Cemiyeti
adını alan cemiyet
(bk. DÂRÜŞŞAFAKA).

CEM'İYYET-i ULEMÂ FIRKASI

1917 yılında

Türkistan'da faaliyet gösteren
siyasî parti.

Şubat 1917 ihtilâli ile Rusya'da Çarlık'ın devrilmesi üzerine Moskova'da geçici hükümet iş başına geldikten sonra müessisân meclisi (kurucu meclis) için seçimlerin yapılması kararlaştırıldı. Bu hürriyet ortamında Rusya'da birçok siyasî teşekkül ortaya çıktı. Cem'iyet-i Ulemâ Fırkası da Haziran 1917'de, Türkistan Genel Valiliği'nin çeşitli dairelerinde tercümanlık ve hususi dava vekilliği yapan Akmescidli Şir Ali Lapin önderliğinde Taşkent'te kuruldu ve temmuzda yapılan Taşkent Belediye Meclisi seçimlerinde oyların % 60'ını alarak altmış beş üye kazandı. Cedîdci Şûrâ-yı İslâm ve diğer Türk milliyetçileri ise % 10, sosyalist ihtilâlciler de % 25 nisbetinde oy elde ettiler. Bolşevikler'le beraber sosyal demokratlar ise ancak üç üyelik kazandı.

Cem'iyet-i Ulemâ'nın Çarlık dönemi vali yardımcılarında olan monarşist Likoşin'i belediye başkanı seçmesi, millî ve ihtilâlcî teşekküller tarafından tepkiyle karşılandı. Monarşist ve liberal bir Rus'u Cedîdci âlim ve münevverlere tercih edecek kadar siyasî hatalara düşen Cem'iyet-i Ulemâ Fırkası daha sonra yapılan kurucu meclis seçimlerinde bir varlık gösteremedi.

Şir Ali Lapin, kendi cemiyeti adına geçici hükümetin Türkistan Komitesi'ne bir proje sundu. Buna göre mahallî meclis, şeyhülislâmın başkanlığında bir mahkeme-i şer'iyye (senato) olarak teşekkül edecekti. Rusya'da Türkistan hakkında çıkarılacak her kanun mahkeme-i şer'iyyenin tasdikinden geçecekti. Cemiyet ayrıca İslâm adliyesinin kurulması görüşünde idi. Kadıların verdikleri hükümler Türkistan müslümanları için kesin, davalının birisi Rus olması durumunda ise ihtiyarî olacaktı. Böylece Çarlık dönemine göre kadınlara verilen işlerin sınırı genişletilmiş, şeriat mahkemelerinin verdiği hükümlerin de yüksek idarî ve adlî makamlar tarafından geri çevrilmesi durumu ortadan kaldırılmış olacaktı. Diğer taraftan Ekim 1917 ihtilâli ile Rusya'da komünistler iş başına geçerken Taşkent'te de 11 Kasım'da kurulan İhtilâl Komitesi iktidarı ele almıştı. Buna karşılık Cem'iyet-i Ulemâ 515 delegenin katılımıyla bir müslümanlar kongresi